

Národní ústav lidové kultury, Strážnice: Centrální pracoviště pověřené péčí o statky nemateriálního kulturního dědictví České republiky

Martin Šimša

Národní ústav lidové kultury je instituce zřizovaná Ministerstvem kultury jako centrální pověřené pracoviště pro koordinaci péče o tradiční lidovou kulturu v České republice. Naplnění této péče dosahuje nejen v rámci hlavní činnosti, ale též prostřednictvím výzkumných projektů. Ústav poskytuje metodologické, expertní a informační služby pro oblast tradiční lidové kultury odborné i laické veřejnosti, zabezpečuje odborné vzdělávací a dokumentační služby pro všechny druhy folklorních aktivit v České republice. Zprostředkovává spolupráci mezi odbornými institucemi a zájmovými skupinami se vztahem k tradiční lidové kultuře. Od roku 1956 je pořadatelem prestižního Mezinárodního folklorního festivalu Strážnice, který patří k nejstarším a největším ve střední Evropě. Vedle toho je též od roku 1974 zřizovatel Muzea vesnice jihovýchodní Moravy ve Strážnici, což je muzeum v přírodě zaměřené na uchování tradice hlíněného stavitelství.

Historie vzniku ústavu je neodmyslitelně spjata s pořádáním Strážnických národopisných slavností. Již v roce 1947 vznikla snaha vytvořit ve strážnickém zámku odbornou instituci či školu, která by se zabývala tradicemi lidové kultury a zároveň se stala pořadatelem folklorního festivalu. Ovšem teprve v roce 1956 došlo k profesionalizaci a rozšíření dosavadní kanceláře slavností, které položilo základ pro vznik Krajského střediska lidového umění. Ředitelem nově zřízené instituce byl jmenován Vítězslav Volavý. Dle rozhodnutí Krajského národního výboru v Gottwaldově (dnešním Zlíně) mělo středisko organizovat rozvoj lidového umění, sbírat a uchovávat jeho doklady a metodicky pomáhat kulturně osvětovým zařízením. Významný posun v činnosti ústavu nastal s příchodem Josefa Tomše, který se začal intenzivně věnovat výzkumu a dokumentaci, jež plynule propojil s publikační činností. Stál také u vzniku odborného časopisu *Národopisné aktuality*, jehož byl od roku 1964 vedoucím redaktorem. Odborní pracovníci ústavu se zapojili do týmových výzkumných úkolů a působili ve vedení několika subkomisí Československé sekce Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech a na Balkáně (MKKKB). Zvykoslovná subkomise zde každoročně pořádala tzv. Strážnická symposia, jejichž výsledky byly publikovány v ucelené řadě sborníků *Lidová kultura a současnost*. S osobností druhého ředitele ústavu Jana Součka je zase spojen vznik a budování národopisného muzea v přírodě, které mělo plynule navázat na památkově chráněné areály strážnického Starého města a blízkých petrovských Plžů. Výstavba Muzea jihovýchodní Moravy ve

Strážnici byla zahájena v roce 1973 a jeho první část byla otevřena v roce 1981. Velké změny v postavení a činnosti ústavu nastaly v roce 1990, kdy se jeho novým ředitelem stal Josef Jančář. Intenzivním jednáním se mu podařilo uskutečnit změnu zřizovatele, jímž se stalo Ministerstvo kultury, které od 1. 1. 1991 zřídilo Ústav lidové kultury ve Strážnici jako svou specializovanou odbornou instituci zaměřenou na shromažďování, uchovávání a odborné zpracování dokladů o tradiční lidové kultuře, odborné správy, ošetřování, uchovávání a zveřejňování sbírek hmotných dokladů k dějinám vývoje kultury, zejm. lidové, organizování folklorních a vzdělávacích akcí, k účasti v mezinárodních aktivitách v oblasti lidové kultury, poskytování poradenských a informačních služeb, zabezpečování odborných dokumentačních služeb pro všechny druhy folklorních aktivit v ČR a zveřejňování výsledků svých činností v odborných časopisech a publikacích (od roku 1990 vydává periodikum *Národopisná revue*).

Významnou složku mezinárodní spolupráce NÚLK představuje expertní činnost, kterou vykonává pro UNESCO. V souvislosti s přijetím *Doporučení o ochraně tradiční a lidové kultury a folkloru* v roce 1989 uspořádal ústav několik pracovních porad expertů z regionu střední a východní Evropy. V roce 1996 byly jejím tématem *Zásady ochrany tradiční lidové kultury před nevhodnou komercializací* a v roce 1997 *Etika a tradiční lidová kultura*. V roce 2005 *Národní politiky zaměřené na zachování a podporu tradiční lidové kultury* jako důležité složky nemateriálního kulturního dědictví a v roce 2009 *Záchovná opatření týkající se statků nemateriálního kulturního dědictví*. Součástí porad byla dotazníková šetření, expertní zprávy i odborné referáty, jež byly po redakčních úpravách začleněny do několika metodických příruček vydaných tiskem, které dosud patří mezi doporučené pracovní materiály UNESCO (Krist 1997; Jančář 1999; Blahůšek, Krist 2005).

Úzká spolupráce České republiky a UNESCO na přípravě koncepce seznamu *Mistrovských děl ústního a nemateriálního dědictví lidstva* vedla k tomu, že již v roce 2005 byl mezi prvními mistrovskými díly zapsán *Slovácký verbuňk — mužský sólový tanec*. Jedná se o mužský tanec skočného charakteru s výraznou mírou improvizace. K jeho zvláštnímu rázu přispívá fakt, že ačkoliv se převážně tančí hromadně, každý z tanečnicků tančí sám za sebe s výrazem své regionální a místní příslušnosti, svého tanečního umění a povahy.

Po přistoupení k *Úmluvě o zachování nemateriálního kulturního dědictví* z roku 2003, k čemuž v České republice došlo teprve v roce 2009, bylo možné předkládat k zápisu statky navržené do nově vytvořeného *Reprezentativního seznamu nemateriálního kulturního dědictví lidstva*. V roce 2010 takto byly zapsány *Vesnické masopustní obchůzky a masky na Hlinecku*. Tyto obchůzky se konají na konci zimního období, které se nazývá masopust. Vesničtí muži a mladíci v tradičních maskách obcházejí za doprovodu dechové hudby vesnici dům od domu. Průvod se u každého domu zastavuje a se souhlasem hospodáře tradicí přesně určené čtyři masky zatančí rituální tanec, který má zajistit bohatou úrodu a prosperitu rodiny. Masopustní obchůzky patří k ustáleným a významným veřejným aktivitám místní komunity.

V roce 2011 byla zapsána *Jízda králů na Slovácku*. Zvyk patří k významným festivům, jejichž existenci je možné v různé podobě doložit v celé střední Evropě. V současnosti je ovšem její konání ojedinělou událostí. Především proto, že byla vždy úzce spjata s agrární venkovskou kulturou — konání tohoto obyčeje totiž bylo vždy závislé

na dostupnosti koní, bez nichž není možné celý obřad v jeho tradiční podobě uskutečnit. Proto se do dnešní doby dochoval tento obyčej pouze v několika moravských sídlech na jihovýchodě České republiky. Na konci roku 2016 byl v Addiss Abebě v Etiopii zapsán další statek, a to *Tradiční loutkářství na Slovensku a v Čechách*. V současné době probíhá posuzování společné nominace Česka, Slovenska, Maďarska, Rakouska a Německa, předložené v roce 2017, která je věnovaná *Tradiční výrobě modrotisku ve střední Evropě*.

Na základě *Doporučení k ochraně nemateriálního kulturního dědictví*, které přijalo UNESCO v roce 1989, začal ústav pracovat na filmové dokumentaci výrazných projevů tradiční lidové kultury. Mezi lety 1994–1997 byly započaty práce na filmové encyklopedii *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska*, která obsahuje deset dílů, mapujících všechny výrazné etnografické regiony. Autorkami scénáře a doprovodné publikace byly pracovnice akademie věd Hannah Laudová a Zdenka Jelínková. Mezi lety 2000–2007 pokračovala filmová encyklopedie zpracováním *Mužských tanečních projevů*, mezi něž patřil především Slovácký verbuňk, jehož regionálním formám bylo věnováno šest samostatných dílů a dále Odzemek, zastoupený samostatným filmovým záznamem.

Mimořádně dobré výsledky s dokumentací lidových tanců přispěly k rozhodnutí UNESCO finančně podpořit vznik další řady filmových dokumentů, kterou je filmová encyklopedie *Lidová řemesla a lidová umělecká výroby v České republice*, na niž započaly práce v roce 1997 a které trvají doposud. Základní řada dokumentů je členěna dle zpracovávaných materiálů, jako je keramická hmota, pletiva, dřevo, textilie, sklo, kov, kůže a další. Autory jednotlivých dílů jsou odborníci v oboru tradičních řemesel, kteří nejen navrhli strukturu zaznamenaných technologií a výrobce, u nichž bude dokumentace probíhat, ale též jsou autory doprovodné publikace. Druhá řada dokumentů vznikla ve spolupráci s Národním památkovým ústavem a byla věnována záznamu stavebních technologií spojených s budováním dřevěného, kamenného a hliněného domu, jakož i se střechní krytinou a otopným zařízením. Poslední a nejnovější řadou jsou postupy spojené s nošením lidového oděvu, počínaje úpravou vlasů, přes vázání šátků až po způsob vrstvení oděvních součástí. V současné době se jedná o 39 samostatných dílů filmových dokumentů, tvořících přílohu odborné publikace.

Poté, co UNESCO přijalo v roce 2003 *Úmluvu o zachování nemateriálního kulturního dědictví*, začala Česká republika podnikat kroky k jejímu naplňování. Na půdě Ministerstva kultury a Národního ústavu lidové kultury postupně vznikly základní dokumenty vytvářející rámec ochrany nemateriálního kulturního dědictví, v návaznosti na předchozí směřování však omezené na jevy tradiční lidové kultury. Výsledkem byla první systematická, vládou akceptovaná koncepce, známá pod názvem *Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu* (dále pouze *Koncepce*). Dokument byl platný mezi léty 2004–2010, následně došlo k jeho vyhodnocení a doplnění o nové úkoly uskutečňované jako *Koncepce* na léta 2010–2015 a 2016–2020.

Jedním z prvních úkolů, na jehož přípravě a uskutečnění se ústav v rámci *Koncepce* podílel, byla *Identifikace a dokumentace jevů tradiční lidové kultury v České republice* (Blahůšek 2006). Součástí práce bylo rozsáhlé dotazníkové šetření o současném stavu tradiční lidové kultury. Ve spolupráci s pracovníky Etnologického ústavu Akademie věd a Masarykovy univerzity byly zpracovány dotazníky pro jednotlivé okruhy hmot-

ných i nehmotných jevů lidové kultury, jako je Folklor; Religiozita; Obyčejová tradice; Strava; Společenské vztahy a dále Způsoby obživy; Sídlo, dům a bydlení; Doprava, obchod, trh; Oděv a Výtvarná kultura. Koordinací sběru dat v jednotlivých krajích byla pověřena Krajská pověřená pracoviště, jejichž pracovníci korespondenčně, případně osobně zajišťovali jejich vyplňování. Kontrolní sběr dat ve formě zapojení místních autorit zajišťovala firma FOCUS, Brno. Výsledkem rozsáhlé a dlouhodobé akce bylo několik desítek tisíc dotazníků, jejichž vyhodnocení na celostátní i krajské úrovni provedla za pomoci sociologického softwaru forma FOCUS. Samotné dotazníky jsou v elektronické podobě zpřístupněny na webu lidovakultura.cz a v současné době probíhá jejich zpracování ve formě GIS mapové aplikace <http://mapy.nulk.cz/lidove-obyceje>. Pilotní mapa zaměřená na Obyčejovou tradici umožňuje zobrazení výskytu jevů v terénu, filtrování informací podle dílčí kritérií, zobrazování doplňujících textových informací, tisk map, soupisů lokalit i vlastních dotazníků.

Národní ústav lidové kultury je mimo jiné též výzkumná organizace, která provádí základní i aplikovaný výzkum nebo experimentální vývoj a rozšiřuje jeho výsledky prostřednictvím výuky, publikování nebo převodu technologií. Do roku 1995 byly úkoly výzkumu a vývoje formulovány jako samostatné dílčí projekty, z nichž je třeba zmínit především dlouhodobý výzkum masopustních obyčejů, realizovaný Josefem Tomešem, a výzkum novokřtěneckých fajánsí, jemuž se věnoval Jiří Pajer. V letech 1996–1998 se výzkumný záměr nazýval *Sběr, dokumentace a různé formy vědeckého zpracování dokladů o tradiční a lidové kultuře*. Na tento projekt navázaly dva výzkumné záměry: *Výzkum jevů hmotného a nehmotného kulturního dědictví v oboru tradiční lidová kultura a folklor v letech 1999–2003* a *Proměny tradiční lidové kultury a její vazby na hmotné a nehmotné dědictví lidstva v letech 2004–2010*. Jedná se o různé formy vědeckého zpracování, ochrany, uchování a prezentace jevů tradiční lidové kultury — kulturního dědictví, tradiční lidové kultury a folkloru, lidového tance, písně, hudby, lidových obyčejů, obřadů a zvyků, lidových řemesel, technologií lidové umělecké výroby, folklorismu, zásad muzejní práce apod.

Vedle dílčí badatelských úkolů se NÚLK v této době zaměřil na digitalizaci a zpřístupňování nejstarších periodik s etnologickou tematikou, a to ve formě rozsáhlé elektronické edice umístěné na webu ústavu. Tímto způsobem byl zpracován časopis *Český lid* (1891–1931), *Národopisný věstník československý* (1906–1934), *Národopisné aktuality* (1964–1990) a *Národopisná revue* (1990–doposud). Na ně navázala elektronická edice nejstarších písňových sbírek sběratelů Karla Jaromíra Erbena, Františka Sušila, Františka Bartoše a Ludvíka Kuby. Kromě prostého vyhledávání konkrétních článků, případně klíčových slov, umožňují digitalizované dokumenty v případě písňových sbírek přehrát základní notaci nápěvu, případně vyhledávat podle notační charakteristiky písně.

K prezentaci těchto výstupů, jakož i zpráv o vlastní činnosti, vědeckých projektech a vydavatelské činnosti využívá NÚLK několik vzájemně provázaných webů, jako je www.nulk.cz, www.festivalstraznice.cz, www.skandenstraznice.cz. Informace o tradiční lidové kultuře je možné čerpat na odkazu www.lidovakultura.cz. Struktura webu umožňuje najít a čerpat informace nejen odborným zájemcům, ale i poučeným laikům z folklorního hnutí či běžným návštěvníkům folklorních festivalů a muzeí v přírodě. Na webu se nacházejí odkazy na vědecké instituce zaměřené na etnologii

a sociokulturní antropologii, jejich vědecké projekty a zajímavé výstupy. Dále zde najdeme seznamy souborů písní a tanců, pěveckých sborů a hudebních těles. Nechybí přehled doposud živých festivit v terénu a folklorních festivalů.

Na základě kvalitních výsledků své vědecké činnosti byl NÚLK v roce 2011 přiznán status výzkumné organizace Ministerstva kultury a následně byla zařazena do programu Dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace s pravidelným finančním příspěvkem na realizaci vědeckých projektů. Současně může instituce žádat o příspěvky grantových agentur a účastnit se veřejných zakázek ve vědě a vývoji.

Z takto získaných prostředků bylo možné významně rozšířit jak personální, tak materiální základnu výzkumné činnosti, což vedlo k rozvoji starších i vytvoření nových výzkumných projektů. Na filmovou dokumentaci technologií řemeslné výroby navázal dlouhodobý projekt zaměřený na dokumentaci výroby hudebních nástrojů, a to jak v jejich běžné, tak experimentálně pojaté podobě. Autorem projektu i prvních dvou dílů, zaměřených na Dlabané smyčcové nástroje a Skříňové smyčcové nástroje, je organolog Jiří Höhn. Další řada filmových dokumentací se zaměřila na postupy spojené s užíváním lidového oděvu. První díly, jejichž autorkou je Ludmila Tarcalová, se zaměřují na způsoby úpravy ženských vlasů a způsoby vázání velkých tzv. tureckých šátků.

Jiný úspěšný projekt byl věnovaný vyhledávání, dokumentaci a kritické edici významného pramene pro poznání městského a venkovského oděvu raného novověku, kterým jsou cechovní knihy krejčovských stříhů. Díky důkladnému archivnímu průzkumu se podařilo nalézt a zdokumentovat celkem dvanáct rukopisných knih z 16. až 18. století, jejichž kritická edice byla vydána knižně pod názvem *Knihy krejčovských stříhů v českých zemích v 16. až 18. století*. Autor projektu i publikace Martin Šimša v ní zevrubně a kriticky popsal jednotlivé stříhové tabule, identifikoval typy oděvů a vymezil jejich příbuzenské vazby a paralely v dobovém ikonografickém materiálu. Výsledky výzkumu a nové poznatky jsou shrnuty v úvodní kapitole, zpracované v českém i anglickém jazyce. Knize byla udělena cena Gloria Musaealis za druhý nejlepší knižní počin roku 2013.

V roce 2010 obhájilo konsorcium řešitelů Národní ústav lidové kultury a Masarykova univerzita v rámci veřejné soutěže aplikovaného výzkumu *Národní a kulturní identity* (NAKI) vyhlášeného Ministerstvem kultury, dva významné výzkumné projekty: *Tradiční lidový oděv na Moravě – identifikace, analýza, konzervace a trvale udržitelný stav sbírkového materiálu z let 1850–1950* a *Technologie tradičního hliněného stavitelství na Moravě a vztahové souvislosti k oblasti středního Podunají*. Řešení projektů probíhalo v letech 2011–2015.

Cílem prvního projektu byla důsledná inventarizace textilního materiálu lokalizovaného na Moravu a uloženého v tuzemských i některých zahraničních muzeích. V první řadě bylo třeba vyřešit jednotný způsob popisu oděvních součástí, a to na úrovni terminologické, kresebné i konstrukční, dále možné způsoby jejich identifikace, které zdůrazní příbuzné vazby probíhající napříč etnografickými regiony, případně vztahy mezi lidovým a stylovým oděvem. Druhá linie výzkumu se věnovala dokumentaci, popisu a identifikaci textilních materiálů etnografického charakteru. Třetí okruh zahrnoval konzervaci a uložení sbírkového materiálu v depozitářiích.

Rozborem dochovaných oděvů v muzejních sbírkách byly získány varianty jednotlivých prvků, které byly systematicky utříděny a indexovány. Doplněné kresebnou dokumentací se staly základem pro jednotný a vzájemně srovnatelný způsob popisu. Na základě shromážděných poznatků a získaných zkušeností byla vytvořena *Metodika dokumentace součástí mužského kalhotového, kabátového a košilového oděvu* a připravuje se její obdoba pro oděv ženský. Kromě přehledně zpracovaných variant identifikačních prvků obsahuje metodika též historické pasporthy vývoje jednotlivých skupin oděvních součástí a jejich typické exempláře, s nimiž se ve sbírkových fondech setkáváme.

Shromážděné informace o jednotlivých typech součástí mužského a ženského oděvu, jejich zastoupení ve sbírkových fondech, lokalizaci a prostorových vztazích jsou přehledným způsobem prezentovány prostřednictvím *Mapové aplikace lidový oděv (MALO)* na webu lidovyodev.cz. Zjištění řešitelů jsou prezentována formou speciálních map s odborným obsahem, které zachycují ženské sukně, zástěry, košile, vesty a kabátky a mužské kalhoty, košile, vesty, kabátky, kabáty a zástěry. Mapy je možné studovat samostatně i ve vzájemném průniku. Informace o existenci sbírkového předmětu je vyjádřena příslušným symbolem s lokalizací. Další poznatky, uložené v rozsáhlé informační databázi, z níž jsou mapy generovány, je možné studovat na připojené kartě s popisem, kresebnou a stříhovou dokumentací, rozšířené u vybraných exemplářů o barevný kvaš.

Součástí plánovaných výstupů projektu bylo vydání publikací *Lidový oděv na Moravě a ve Slezsku I., Ikonografické prameny do roku 1850* a *Lidový oděv na Moravě a ve Slezsku II., Ikonografické prameny z let 1850–1900*. Autorská dvojice Alena Křížová a Martin Šimša připravila k vydání reprezentativní knihu představující v ucelené formě známé i zcela neznámé obrazové doklady historické podoby lidového oděvu. Katalogovou část předchází úvodní studie seznamující s dosavadním bádáním a osobnostmi malířů a grafiků, kteří tato díla vytvořili. Jednotlivá vyobrazení doprovází kritický komentář s odkazy na odbornou literaturu. Zahraniční badatelé jistě ocení, že veškeré texty jsou také v angličtině. Publikované dílo je prvním souborným vydáním ikonografických pramenů ke studiu lidového kroje na Moravě a ve Slezsku, což má zásadní význam pro jeho studium u nás i v zahraničí, kde jsou prameny z našeho území prozatím nedostupné.

Detailní seznámení se sbírkovým materiálem uloženým v moravských muzeích umožnilo připravit a v prostorách sídla NÚLK na zámku ve Strážnici nainstalovat rozsáhlou reprezentativní výstavu nazvanou *Lidový oděv na Moravě*. Prostřednictvím pěti desítek figurín v životní velikosti je prezentována jedinečná oděvní rozmanitost regionu, v němž se prolínají vlivy několika výrazných oděvních okruhů, které sem zasahují ze západní i východní Evropy, Karpat i Panonie. Návštěvník má možnost seznámit se s obřadními oděvy ženicha a nevěsty, svátečním oděvem k venkovské taneční zábavě i všedním oděvem, který si lidé oblékali při cestě na vzdálený městský trh. Nechybí ani typické plátěné pracovní oděvy. Výstavu doprovází stejnojmenný katalog, který prezentuje nejen oděvní komplety oblečené na figurínách, ale především jednotlivé oděvní součásti často skryté pod vrstvou vrchního oděvu.

Podobně jako výzkum oděvů se i výzkum tkanin v rámci projektu zaměřil na vytvoření jednotného způsobu popisu, identifikace a také dokumentace. Tyto zásady

jsou shrnuty v *Metodice nedestruktivního průzkumu historických tkanin etnografického charakteru z období 1850 až 1950, jejich dokumentace a identifikace*. Metodika je zpracována formou normy, která poskytuje přehledné a instruktivní návody popisu i seznamy odpovídajících druhů tkanin. Funkčnost metodiky byla ověřena při popisu a identifikaci materiálů sbírkových předmětů uložených v zemských i regionálních muzeích. Získané informace doplněné fotodokumentací se staly základem pro vytvoření databáze tkanin na webu atlastextilu.cz.

Kromě již uvedených výstupů vytvořil v roce 2013 kolektiv řešitelů pod vedením Petry Mertové knihu *Výšivka, krajka a aplikace na tradičním oděvu*. Publikace se snaží slovem i fotografií přiblížit bohatství a rozmanitost moravské textilní tradice. Texty sledují zejména technickou stránku vyšivačských technik, současně ovšem shrnují dosavadní poznatky o vývoji uvedených technik s připomenutím paralel či odlišností vůči středoevropské tradici. Vzhledem k tomu, že záměrem knihy bylo podat přehled o výzdobných technikách a pomoci s jejich identifikací v muzeích, jsou jednotlivé příklady doprovázeny fotografiemi a vybrané příklady stehů a krajkářských technik jsou ilustrovány pomocí kreseb. Každá technika je pojata v samostatné kapitole, ale jak napovídají přiložené fotografie, výšivka a krajka tvořily často nerozlučné dvojice.

Další publikační výstup seznamující s výsledky výzkumů historických tkanin věnovala v roce 2015 Petra Mertová tématu *Textilní tvorba brněnských firem*. V publikaci jsou shrnuty poznatky získané při analýze a popisu textilií uložených ve vzorníkových knihách. Nechybí přehled závodů a firem s ukázkami produkce v podobě fotografické přílohy s komentářem. Knihu doplňuje slovníček dobových vlnářských tkanin.

Řešením výzkumného projektu byla získána celá řada důležitých poznatků, které podstatným způsobem rozšiřují materiálovou i metodologickou základnu vědních oborů etnologie a kulturní historie a přibližují ji standardům obvyklým v ostatních evropských zemích. Důsledný konstrukční rozbor oděvních součástí prováděný jednotlivými řešiteli na konkrétním sbírkovém materiálu přispěl významnou měrou k rozšíření odborných znalostí, objevení nadregionálních vazeb a nepřímo i ke změně pohledu na lidový oděv, jehož vznik a specifická podoba se nově jeví jako svébytný produkt vývoje historického oděvu. Obdobně strukturované výsledky byly dosaženy při výzkumu textilií lidového oděvu, jeho konzervaci a uložení. Získané výsledky jsou shrnuty a publikovány nejen v odborných studiích a knihách, ale též formou výstupů aplikovaného výzkumu. Zvláště důležitým výsledkem je certifikovaná metodika, která získané poznatky předkládá ve formě návodů a postupů, jež mohou při své práci využívat i další odborné instituce.

Cílem druhého projektu bylo uplatnění kombinace výzkumných postupů, se kterými pracuje etnologie a příbuzné obory, doplněných o výsledky analýzy stavebního materiálu. Základní výzkum byl založen na komparaci recentních stavebních projevů získaných v terénu se staršími archivními, literárními a ikonografickými prameny nebo archeologickými doklady. Pozornost byla věnována i filologickému aspektu. Experimentální část aplikovaného výzkumu, jejímž cílem bylo praktické zvládnutí některých archaických stavebních technik, probíhala v Muzeu vesnice jihovýchodní Moravy, které je součástí Národního ústavu lidové kultury.

Uplatněnými výstupy aplikovaného výzkumu byly památkový postup *Aplikace hliněného podhazu a jádrové omítky na nabíjeném monolitickém hliněném zdivu* a certifikovaná metodika *Ruční výroba nepálených cihel*. Ve své podstatě se jedná o první výstupy svého druhu v ČR. Cílem bylo vytvořit srozumitelný pracovní návod na tradiční ruční výrobu nepálených hliněných cihel. Autoři metodiky a památkového postupu si byli vědomi skutečnosti, že v rámci stavby kopií hliněných staveb, případně oprav historicky cenných objektů in situ, je konečný výsledek nezastupitelný. To samé platí i v případě uplatněného památkového postupu přípravy a aplikace podhazu a jádrové omítky u nabíjeného monolitického hliněného zdiva.

V rámci řešení projektu byla návštěvníkům MVJVM zpřístupněna výstava *Hliněné stavitelství na Moravě*, která shrnuje dosavadní poznatky o rozšíření tohoto jevu ve sledované oblasti. Výstava netradičním způsobem prezentuje výsledky aplikovaného výzkumu a přehledně seznamuje zájemce se základními konstrukčními principy uplatněnými u tradičních hliněných staveb. Součástí plánovaných výstupů projektu bylo vydání publikace *Hliněné stavitelství na Moravě a evropské souvislosti: kritický katalog k výstavě*. Jedná o zcela nový pohled na zkoumanou problematiku.

Při terénním výzkumu a na základě rešerší odborné literatury byly získány informace o zaniklých stavebních postupech uplatňovaných u hliněných staveb. Získaná data byla zpracována do podoby interaktivní mapy *Kartografické znázornění stavebních projevů (technik použitých u hliněných staveb) na vymezeném území a jejich vzájemné souvislosti s odborným obsahem*.

Z literárních zdrojů (poválečné soupisy lomů ČSR a geologických map) byly formou rešerše získány informace o lokalizaci, vlastnicích, surovinách a provozu hliníků na Moravě od konce 19. století. Získaná data byla rovněž zpracována do podoby interaktivní mapy *Lokální ložiska stavební hlíny na Moravě vhodná pro kompatibilní opravy a restaurování hliněných staveb*.

Aplikovaný výzkum zaměřený na problematiku hliněných staveb je v naší etnologii novým jevem. V průběhu realizace pětiletého výzkumného záměru se ukázalo, že se jedná o jediný a efektivní způsob k záchraně zaniklých konstrukčních postupů. Pro potřeby muzeí v přírodě, případně pro památkovou péči jde o nástroj pro tvorbu ověřených certifikovaných metodik a památkových postupů, jak bylo ověřeno během projektu NAKI (dva z výstupů aplikovaného výzkumu). Uplatněním tradičních konstrukčních postupů a použití původních materiálů je zvýšena autenticita hliněných objektů reprezentujících stavební tradici úvalových oblastí Moravy s výskytem panonského typu lidového domu.

Institucionální ukotvení NÚLK je široce rozkročené mezi výzkumnou, paměťovou, edukační, experimentální a metodickou činností, kterou aktivně realizuje na mezinárodní, celostátní, regionální i lokální bázi. Jednotlivé bloky a úrovně činnosti se vhodně prolínají a doplňují a současně pokrývají bohatě strukturované spektrum uživatelů, což umožňuje skloubit teoretické požadavky na ochranu tradiční lidové kultury s praktickými zkušenostmi při její realizaci a následné prezentaci. Svou institucionální profilací nemá v současné době NÚLK v České republice obdoby, je nenahraditelný a ve svých činnostech nezastupitelný. Dosažené výsledky mají vesměs vynikající úroveň, což dokládají nejen kladná hodnocení jednotlivých pilířů VaVaI (Informační systém výzkumu, vývoje a inovací) a projekty v rámci aplikovaného vý-

zkumu NAKI (Národní a kulturní identity), závazků vycházejících z plnění *Koncepce*, ale též četná ocenění profesních organizací (např. CIOF, Česká národopisná společnost, Asociace muzeí a galerií a dalších). V neposlední řadě můžeme zaznamenat i vzrůstající počet návštěvníků MFF a MVJVM.

LITERATURA

- Blahůšek, J., J. Krist (eds). 2005. *International Meeting of Representatives of Central and East European Countries on National Policies for the Preservation and Fostering of Traditional and Folk Culture as an Important Part of Intangible Cultural Heritage, Strážnice, Czech Republic 2005*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury.
- Blahůšek, J., (ed.) 2006. *Identifikace a dokumentace jevů tradiční lidové kultury v České Republice* [The identification and documentation of traditional folk culture phenomena in the Czech Republic]. Strážnice: Národní ústav lidové kultury.
- Jančář, J. (ed.) 1999. *Ethics and Traditional Folk Culture: Study on Moral Consciousness and Conduct in Manifestations of Traditional Folk Culture*. Strážnice: Ústav lidové kultury.
- Krist, J. (ed.) 1997. *Principles of Traditional Culture and Folklore Protection Against Inappropriate Commercialization*. Strážnice: Ústav lidové kultury.
- Šimša, M. 2008. *Bearers of Folk Craft Tradition I*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury.
- Šimša, M. 2011. *Bearers of Folk Craft Tradition II*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury.
- Šimša, M. 2016. *Bearers of Folk Craft Tradition III*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury.